

КОДЕКС ДОБРИХ ПРАКТИК

ДЛЯ КЛІМАТУ ТА ДОВКІЛЛЯ

КОДЕКС ДОБРИХ ПРАКТИК ДЛЯ КЛІМАТУ ТА ДОВКІЛЛЯ

ЗМІСТ

Вступ	3
Повсякденні звички	4
Інформаційно-комунікаційні технології	7
Електронне обладнання	11
Офісне обладнання	15
Будівля та місце розташування	19
Публікація та підготовка матеріалів	21
Організація подорожей і заходів	24
Співпраця	28

ВСТУП

„Кодекс добрих практик для клімату та довкілля” було розроблено в межах Стратегії екологічної та просвітницької діяльності в програмах Польсько-Американського Фонду Свободи (PAFW) в період 2021-2023 рр.

Відповідно до резолюції, ухваленої Європарламентом 2019 року, ми зіткнулися з кліматичною та екологічною кризою в глобальному масштабі. Розроблена у відповідь на цю кризу стратегія економічного розвитку країн Європейського союзу, що отримала назву „Європейський зелений курс для Європейського союзу (ЄС) та його громадян”,¹ має на меті досягнення кліматичної нейтральності до 2050 року. На практиці це означає скорочення викидів парникових газів до необхідного мінімуму і компенсацію викидів, наприклад, шляхом посадки дерев.

Для досягнення цієї мети потрібна глобальна співпраця, яка має передбачати розуміння серйозності проблеми та спільні дії всіх людей у межах їхніх здібностей і компетенцій.

Цей „Кодекс добрих практик для клімату та довкілля” призначено для підтримки організацій, що реалізують програми PAFW, в ухваленні власних заходів щодо досягнення кліматичної нейтральності. У восьми галузях, які було визначено як типові для діяльності організацій, що є виконавцями програми PAFW, пропонуються практичні поради щодо зниження впливу на навколишнє середовище щоденної офісної діяльності та різних організаційних заходів.

Ми сподіваємося, що ця публікація започаткує процес систематичних дій щодо захисту клімату та навколишнього середовища в організаціях. Цей список не є остаточним, і ми будемо його оновлювати, вітаючи зауваження та приклади добрих практик на адресу електронної пошти magdalena.piekunko@seo.org.pl.

Давайте не забувати про [Базу знань з клімату та екології](#), до якої ми можемо звернутися, коли нам потрібні перевірені матеріали або інформація щодо клімату, екології та довкілля.

Нехай наші спільні зусилля стануть новим стандартом роботи для НГО спільноти всієї Польщі. Це буде наша солідарна відповідь на виклики кліматичної та екологічної кризи.

Центр Громадянської Освіти
Польсько-Американський Фонд Свободи

¹Звернення Комісії до Європейського парламенту, Європейської ради, Ради Економічного і соціального комітету та Комітету регіонів, Брюссель, 2019 [онлайн], в: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:b828d165-1c22-11ea-8c1f-01aa75ed71a1.0016.02/DOC_1&format=PDF

1

Повсякденні ЗВИЧКИ

Коли ви хочете змінити світ на краще, добре почати з себе. Кожен скромний вчинок, помножений на кількість людей, дає глобальний ефект. Інші люди, що працюють в організації, можуть брати приклад із „зелених” рішень, які застосовуємо ми самі. Ми можемо діяти активно, змінюючи звички наших колег: вести роз’яснювальну роботу за допомогою офісних розсилок, інформаційних плакатів, впроваджувати рішення, що полегшують і заохочують обрання „зелених” рішень.

Споживання води з-під крана

Одна з найпростіших змін, яку ми можемо внести в наше повсякденне життя, - це пити водопровідну воду замість бутильованої. Це дає змогу не тільки уникнути утворення відходів у вигляді пляшок, що залишилися після води, а й зменшити наш вуглецевий слід (виробництво і транспортування). Щоб започаткувати подібні зміни на робочому місці, слід забезпечити працівників стаканами (багаторазового вживання) та проінформувати співробітників і працівниць про те, що водопровідна вода на робочому місці є безпечною. Для деяких людей вживання водопровідної води вимагає подолання певного психологічного бар'єру. Ми можемо допомогти їм, заздалегідь наливши воду в глечик і забезпечивши його додатковими елементами, наприклад, листям м'яти або шматочками лимона. Якщо у нас є сумніви в тому, чи безпечно пити водопровідну воду в нашій будівлі, ми можемо провести фізико-хімічні дослідження. Якщо з'ясувалося, що водопровідна вода не придатна для пиття або її смак нам просто не подобається, варто подумати про використання фільтра у вигляді насадки або диспенсера на кран.

Наливання в чайник потрібної кількості води

Відповідно [до розрахунків професора Тома Бакстера з університету Стратклайд](#), чайник споживає близько 6% енергії, використовуваної в домашньому господарстві, що становить більше, ніж, наприклад, духовка. Це відбувається при частому використанні чайника і при зайвому його заповненні. Для боротьби з цим можна зазначити на мірці чайника ту кількість наповнення водою, яка дасть змогу отримати одну чашку окропу. Подбаємо також про регулярне видалення накипу, який збільшує час закипання води.

Енергоефективний контроль температури

Найбільш енергоефективним методом є короткочасне інтенсивне провітрювання приміщень, тобто широке відчинення всіх вікон і створення протягу в той час, коли нас немає в цій кімнаті. Якщо такої можливості немає, не забувайте закривати вентиля радіаторів, коли вікно відчинене на тривалий час. Необхідно також стежити за тим, щоб радіатор не був закритий, оскільки це ускладнює поширення тепла по приміщенню.

Заощадження паперу

Незважаючи на систематичне збільшення частки електронних документів на робочих місцях, папір, як і раніше, становить значну частину відходів, що утворюються в офісі. Його виробництво - це не тільки вирубка дерев, а й споживання води, енергії, викид шкідливих речовин у воду та повітря, утворення відходів. Тому давайте зведемо друк до мінімуму і друкуватимемо з двох сторін. Давайте повторно використовувати стікери, конверти, картонні коробки. Давайте використовувати у якості чернетки зайві аркуші із зошита або окремо роздруковані аркуші паперу (їх можна скріплювати спеціальним зажимом). Під час витирання рук паперовим рушником використовуйте тільки 1-2 аркуші.

Пресування відходів перед утилізацією

Розгорнуті картонні коробки або не розчавлена пляшка займають більше місця у сміттєвому відрі, контейнері та під час транспортування. Це означає використання більшої кількості сміттєвих мішків, переповнені контейнери, що не дають змоги правильно сортувати сміття, і збільшення вуглецевого сліду внаслідок транспортування „повітря” замість більшої кількості відходів. Якщо ця проблема існує у вашому офісі, варто розмістити нагадування про необхідність спресовувати відходи поруч із контейнерами для переробки.

Вимкнення незадіяних електроприладів

Давайте відключати обладнання, яке ми не використовуємо. Використання світлових панелей під час виходу з роботи дає змогу вимкнути всі пристрої одним махом. Не залишайте обладнання в режимі очікування на тривалий час, це також призводить до витрат електроенергії.

Підтримка порядку - турбота про внутрішні ресурси

Дотримання порядку на робочому місці - це знак поваги до напарників і напарниць по роботі, але не тільки. Якщо все розкласти по місцях, то можна чітко визначити обсяг ресурсів, що залишилися. Це дасть нам змогу уникнути ситуації, коли в офіс замовляється надмірна кількість продукції, коли, наприклад, нам здається, що запаси ручок уже закінчуються. Порядок також корисний для електронного обладнання та будь-яких предметів, що зберігаються в офісах. Він може вберегти вас від розбитої чашки, пом'ятого паперу, простроченої їжі, залиття ноутбука, втрати речей. У підсумку, підтримуючи порядок, ми скорочуємо споживання і кількість відходів.

Інформаційно- комунікаційні технології

Вуглецевий слід від використання технологій - тема, яка ще не проникла в суспільну свідомість. Для нас очевидно, що ввімкнений у розетку комп'ютер споживає енергію, але рідко хто замислюється над тим, що наша робота під час його використання також впливає на викиди парникових газів. У цьому плані на індивідуальному рівні ми можемо зробити зміни, які, поширившись на достатню кількість людей, помітно змінять ситуацію. Однак найбільше значення матимуть зміни в масштабах усієї організації.

Правильні комп'ютерні звички

Часто використовуваним засобом в офісній роботі є поштова скринька. Варто розуміти, що контент, який зберігається на так званій хмарі, споживає енергію на серверах відповідного провайдера, і що більший обсяг хмари ми маємо, то більше даних ми зберігаємо. Тому рекомендується підтримувати порядок у своїй пошті, видаляти непотрібні листи та уникати накопичення зайвих підписок (їх може допомогти видалити [Cleanfox](#)). Під час надсилання електронних листів слід включати лише необхідних адресатів та одержувачів. Наступний крок - ретельна підготовка електронного листа, тобто включення до нього всієї необхідної інформації, щоб звести до мінімуму необхідність надсилання ще одного повідомлення. За можливості, наш електронний лист має складатися тільки з тексту - надсилання зображень або gif-файлів споживає більше даних і, отже, енергії (це стосується і графіки в нижньому колонтитулі). Для швидкого та повсякденного спілкування замість електронної пошти краще використовувати месенджер.

Щоразу, коли ми шукаємо щось в Інтернеті, ми викидаємо в атмосферу в середньому 0,2 г вуглекислого газу. Проста звичка, яка дасть змогу скоротити „вуглецевий слід”, - набирати адресу цільового сайту в адресному рядку браузера замість того, щоб шукати його за словом. Найбільш часто використовувані сайти доцільно зберігати в закладках браузера. Повертаючись до пошуку, слід сказати, що найпоширенішою пошуковою системою, яку ми використовуємо, є Google. Його екологічною заміною є [Ecosia](#) - пошукова система, що працює на сонячних батареях, власники якої віддають щонайменше 80% свого щомісячного доходу на посадку дерев. Для тих, хто під час пошуку в Інтернеті має десяток і більше відкритих вкладок, цінним інструментом енергозбереження стане [The Great Suspender](#). Це розширення для браузера Chrome (якщо використовується інший браузер, знайдіть аналогічне розширення), яке через певний час переводить у сплячий режим вкладки, які працюють у фоновому режимі: воно запам'ятовує адресу, яку було відкрито, але водночас відключає сайт і звільняє пам'ять у браузері, знижуючи енергоспоживання комп'ютера.

Цифрові організаційні рішення

Внутрішня комунікація

Внутрішня комунікація в організації часто ґрунтується на надсиланні електронних листів. Проте варто мати і спеціальний організаційний комунікатор. Надсилання повідомлення за його допомогою матиме менший „вуглецевий слід”, ніж у разі використання поштової скриньки, тому для безперервної комунікації ми рекомендуємо саме це рішення. Найкраще використовувати додатки, що шифрують контент (Telegram, Signal, Whatsapp). У таких застосунках є можливість налаштувати видалення повідомлень через певний час, щоб вони не затримувалися на серверах.

Електронний підпис та електронний документообіг

Використання електронних підписів в організації та впровадження електронного документообігу має безліч переваг як організаційного, так і екологічного характеру. Обидва ці рішення скорочують обсяг друку, заощаджуючи папір, чорнила та електроенергію. Крім того, вони дають змогу отримувати доступ до документів і підписувати їх віддалено, що позбавляє від необхідності надсилати їх поштою. Крім економії часових ресурсів та оптимізації роботи, ми економимо конверти і скорочуємо вуглецевий слід, пов'язаний із транспортуванням. Варто звернути увагу на те, щоб після початкового перехідного періоду документообіг не дублювався, тобто не здійснювався як у паперовій, так і в електронній версіях. У цьому разі негативний вплив на довкілля буде збільшено порівняно з початковим рівнем.

ДОБРА ПРАКТИКА - Академія Розвитку Філантропії в Польщі, Товариство Творчих Ініціатив „e”, Фонд Освіта для Демократії, Фонд Розвитку Інформаційного Суспільства, Фонд Сендзимира, Фонд Сточня

Організації, перелічені в заголовку, реалізують програми Польсько-Американського Фонду Свободи та успішно використовують у своїй роботі електронні підписи, верифіковані за допомогою платформи Autenti. Вона дає змогу перевіряти підпис електронною поштою (при цьому не потрібна наявність Довіреного профілю або інших форм електронного підпису), завдяки чому його може використовувати будь-яка людина. Академія Розвитку Філантропії в Польщі повідомляє, що один рік використання електронних підписів дав змогу заощадити майже 1600 аркушів паперу тільки в одній програмі. Організації також зазначають, що це рішення значно оптимізує роботу офісу. Однак слід мати на увазі, що електронний підпис, засвідчений за допомогою платформи Autenti, не є тотожним власноручному підпису, тож договори з передачею авторських прав з його допомогою підписувати не можна.

ДОБРА ПРАКТИКА - Фонд Розвитку Інформаційного Суспільства

Наприкінці 2021 року Фонд Розвитку Інформаційного Суспільства впровадив Електронну Систему Документообігу (ESOD), що є комплексним рішенням для оптимізації документообігу (включно з витратними документами, договорами, замовленнями, заявами на відпустку) і процесу їх затвердження. Систему профінансувала Польсько-Американський Фонд Свободи, а рішення про її впровадження ухвалили після локдауну під час пандемії, а також, окрім іншого, через небажання друкувати витратні документи (які дедалі частіше надходять тільки в електронному вигляді) та скорочення місця для зберігання документації (папок).

ESOD було розроблено для:

- оптимізації документообігу та процесу затвердження документів,
- підвищення контролю над документами,
- створення захищеного архіву (електронних сховищ),
- простого і швидкого доступу до документів та історії роботи з ними.

Система побудована з таких модулів:

- Договори - цей модуль містить записи про договори, замовлення та службові записки. Тут також можна вводити нові документи.
- Інвойси/рахунки - у цьому модулі здійснюється робота з такими витратними документами, як інвойси та рахунки, з повним процесом їх затвердження.
- Відрядження - модуль для роботи з дорученнями на відрядження і розрахунку внутрішніх і зарубіжних відряджень з повним процесом їх затвердження.
- Відпустки і невиходи на роботу - модуль для опрацювання невиходів на роботу співробітниць і співробітників з повною зайнятістю, включно з процесом їх затвердження.

Після того як документ пройшов повний процес затвердження, кожен документ в ESOD пов'язаний з описом, що містить, зокрема, інформацію про джерело фінансування і допустиму суму, підписи осіб, які прийняли документ, із зазначенням дат і декрету документа. Система дає змогу роздрукувати документ з описом, а також експортувати дані у вигляді різних файлів, наприклад, звітів про витрати.

Веб-сайти

Займаючись різними видами бізнесу, ми часто створюємо власні веб-сайти. Залежно від того, який вибір ми зробимо, це буде генерувати менший або більший цифровий вуглецевий слід. Ми можемо перевірити, наскільки наш сайт відрізняється від інших сайтів, використовуючи створений для цієї мети [калькулятор](#). Він виконує свої розрахунки на основі „ваги” нашого сайту і елементів, що містяться на ньому (тобто даних, що передаються під час його відкриття), обсягу трафіку на сайті і способу його розміщення (чи працює він на відновлюваних джерелах). Перехід на так званий „зелений” хостинг - це тільки частина рішення, яку ми можемо реалізувати самі. Одним із способів зменшення ваги нашого сайту є скорочення використання непотрібних скриптів (наприклад, завантаження додаткових шрифтів) або зменшення ваги графіки та відео (докладніше: [kinsta.com](#) і [smashingmagazine.com](#)). Інше рішення - компенсувати утворений вуглецевий слід шляхом посадки дерев (докладніше: [www.posadzimy.pl](#), [www.aerisfuturo.pl](#)). Кількість дерев, які необхідно посадити, можна розрахувати за допомогою вищезгаданого калькулятора.

ДОБРА ПРАКТИКА - Академія Розвитку Філантропії в Польщі

Академія Розвитку Філантропії в Польщі реалізує програму „Дій на місцях”, проект Польсько-Американського Фонду Свободи. У рамках програми було створено сайт для опрацювання заявок і звітів за програмою: [system.dzialajlokalnie.pl](#), який працює на екологічно чистій енергії, що підтверджується пошуковою системою [www.websitcarbon.com](#). Сайт розміщено на серверах, що обслуговуються [cyberfolks.pl](#).

Відеоконференції

За даними звіту 2018 року [Global Internet Phenomena Report](#) на відтворення відео припадає 56% світового інтернет-трафіку. Саме ця сфера генерує найбільше енергоспоживання, а отже, і вуглецевий слід, серед усіх видів діяльності в Інтернеті. В епоху поширення коронавірусу в офісах збільшилася кількість потокового онлайн-відео у вигляді відеоконференцій, які дедалі частіше замінюють живі зустрічі. Тому доцільно відключати непотрібне відео під час наших „дзвінків”. У наших силах також виважено підійти до вибору платформи, за допомогою якої ми реалізуємо дистанційні зустрічі. Існує [безліч хороших альтернатив](#) платформам, що створені великими корпораціями (наприклад, Jami, Korano, Whereby) і часто використовують свою монополію на шкоду людям і навколишньому середовищу.

Електронне обладнання

Вибір етичного електронного обладнання - складне питання. При цьому слід враховувати такі фактори, як видобуток корисних копалин у зонах збройних конфліктів, порушення прав працівників на виробництві, вміст шкідливих речовин, плановане старіння продукції та можливість її ремонту. Під час купівлі обладнання рекомендується орієнтуватися на наявні дослідження, підготовлені перевіреними організаціями. У зв'язку з перерахованими вище факторами необхідно прагнути до максимального продовження терміну служби обладнання. Налаштування деяких параметрів за замовчуванням допоможуть заощадити ресурси. Перераховані вище питання будуть розглянуті в цьому розділі.

Купівля обладнання

На сучасному ринку електроніки практично немає виробників, які могли б вважатися повністю етичними. У зв'язку з цим найкращим вибором буде придбання сертифікованого обладнання та демонстрація своїми споживчими рішеннями того, що ми дбаємо про індустрію, яка є сприятливою для людей і довкілля. **TCO Certified** це сертифікат екологічності для IT-продуктів. У виборі обладнання нам допоможе [пошукова система](#) на сайті TCO, де представлено все сертифіковане обладнання. Варто розглянути можливість придбання [вживаного обладнання](#).

Додаткова інформація: <https://www.ethicalconsumer.org/technology/shopping-guide/desktop-computers>

ДОБРА ПРАКТИКА - Фонд Сендзимира, Фонд Сточня, Академія Розвитку Філантропії в Польщі

Згадані в заголовку організації використовують у своїх офісах принтери з функцією сканера, які були взяті в оренду у компаній, що надають офісне обладнання. У рамках контракту компанія забезпечує сервісне обслуговування обладнання в разі поломки (що позитивно позначається на терміні його служби) і початкове налаштування, що дає змогу використовувати „зелені” налаштування за замовчуванням, описані нижче, наприклад, двосторонній друк у сірому кольорі. Академія Розвитку Філантропії в Польщі використовувала орендований принтер для заміни кількох принтерів, які раніше перебували в офісі. Це дало змогу знизити потребу у витратних матеріалах, наприклад, у тонерах, які підходять для цієї моделі принтера. Зараз купується один запасний комплект тонер-картриджів, який завжди вдається витратити до закінчення терміну придатності, що раніше було складно досягти.

Багатофункціональність і можливість багаторазового використання

Варто інвестувати в обладнання, яке виконуватиме кілька функцій (наприклад, принтер зі сканером) і прослужить довше завдяки можливості багаторазового використання (акумуляторні батареї, вічні картриджі).

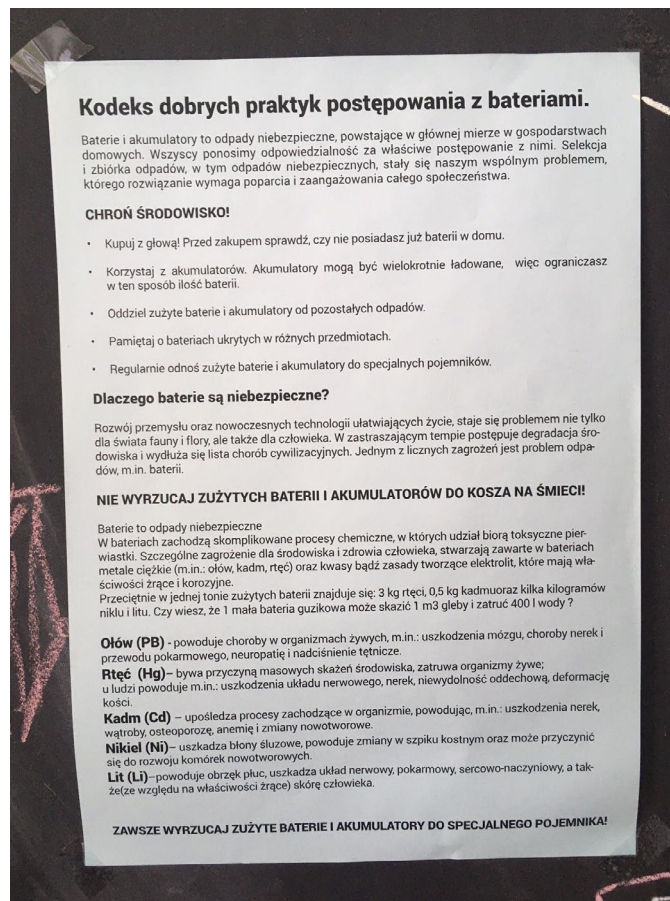
ДОБРА ПРАКТИКА - Фонд Сточня

У Фонді Сточня відбувається поступовий перехід від використання звичайних батарейок в електронних пристроях до акумуляторних батарей. В офісі є обладнання для заряджання акумуляторних батарей та контейнери для використаних батарей з інформацією про те, чому їх важливо зберігати окремо.

Фот. Фондація Сточня

Фот. Фондація Сточня

Продовження терміну служби обладнання

Щойно обладнання потрапляє в наше розпорядження, слід подбати про нього від самого початку, дотримуючись принципу: краще запобігти, ніж лікувати. Для догляду за обладнанням необхідно:

- регулярно очищати його від пилу та бруду за допомогою тканини з мікрофібри, щітки та спеціальних засобів (внутрішню частину ноутбука краще довірити сервісній службі);
- уникати вживання їжі та напоїв у його присутності;
- дбати про охолодження - не загромождувати вентиляційні решітки, забезпечувати проходження повітря, уникати потрапляння сонячних променів;
- оновлювати програмне забезпечення;
- розширювати пам'ять;
- підтримувати заряд батареї в межах від 10 до 90 відсотків;
- використовувати чохла.

Належна утилізація

Якщо у вас є обладнання, що підлягає утилізації, необхідно перевірити, як це можна зробити у вашому населеному пункті (доставити в пункт самостійно або замовити [вивезення](#) з офісу) відповідно до [Закону про відходи електричного та електронного обладнання](#). Якщо ми здаємо обладнання в сервісний центр, а його ремонт виявляється неможливим або нерентабельним, сервісний центр зобов'язаний прийняти його. Якщо наше обладнання придатне для подальшої роботи, але його вже не вистачає для потреб нашого офісу, варто безоплатно передати його до благодійного фонду, дитячого будинку або приватної особи, яка цього потребує.

Кілька корисних адрес, за якими можна звернутися, якщо у вас накопичилося непотрібне обладнання:

- <https://uwolnijzlomka.org> – Зібрані комп'ютери, монітори та комплектуючі використовуються для забезпечення дітей обладнанням для дистанційних занять;
- <https://odzyskajśrodowisko.pl/re-paczka-inpost-oraż-fundacja-odzyskaj-srodowisko-razem-na-rzecz-zero-waste> – зібране обладнання передають у професійну компанію, де його перевіряють на предмет справності та можливості його часткового або повного повторного використання;
- http://www.old.kultura2000.pl/pl.podaruj_sprzet.html – кошти, виручені від збору обладнання, передаються до Фонду „Культура 2000”;
- <https://iar.org.pl/?p=1861> – зібране обладнання передається людям (разом із навчанням), які перебувають у цифровій ізоляції;
- <https://www.laski.edu.pl/pl/node/547> – прибуток від збору обладнання спрямовується на статутні цілі Товариства Допомоги Сліпим.

Налаштування за замовчуванням

Зміна шрифту на тонший, як-от Century Gothic, Times New Roman, [Garamond](#) дасть змогу заощадити чорнила і, можливо, навіть зменшити кількість сторінок, які потрібно надрукувати (або зберегти на хмарі). Крім того, нехай за замовчуванням буде встановлено двосторонній друк у відтінках сірого, насиченість 80 відсотків. У моніторах і екранах ноутбуків для економії енергії можна знизити яскравість до мінімально комфортного для очей рівня. Інше налаштування - вимкнення екрана і переведення комп'ютера в сплячий режим через відповідну кількість хвилин (таке, щоб не заважати нам під час роботи, але вимикатися, коли ми відійдемо від комп'ютера).

ДОБРА ПРАКТИКА - Центр Громадянської Освіти

Усі співробітники цього офісу користуються загальним принтером (ксероксом), який стоїть у коридорі. На ньому працює відкладений друк. Користувач відправляє завдання на друк у машину, а машина призупиняє друк доти, доки до принтера не підійде людина і не затвердить друк. Часто буває так, що замовлення на друк відправлено, але не затверджено остаточно. Це відбувається, наприклад, коли після уточнення питання з'ясовується, що роздруковка все-таки не потрібна. Через три дні без затвердження машина видаляє завдання на друк із черги. Завдяки цьому простому рішенню ми економимо папір і чорнила, друкуючи менше.

4

Офісне обладнання

Зелений офіс - це офіс, обладнання якого продумане, етичне та дружнє до довкілля. Роблячи усвідомлений споживчий вибір, ми створюємо попит на етичну продукцію і робимо нашу повсякденну офісну роботу більш дружньою до навколишнього середовища. У свою чергу, те, як організовано офіс, може істотно полегшити людям, що працюють, вибір на користь екологічності.

Закупівлі

У цьому розділі зібрані поради, якими можна керуватися при виборі обладнання для офісу. Хоча ми не зможемо охопити всі речі, які можуть знадобитися організаціям, тут можна знайти деякі універсальні принципи, які допоможуть вам робити відповідальні закупівлі.

Роблячи покупки, зверніть увагу на те, чи ми купуємо:

- Сертифіковані документи [FSC](#), [PEFC](#), [Блакитний Янгол](#), [Ecolabel](#);

- Туалетний папір і паперові рушники з переробленого паперу, невибілені;
- Стікери квадратної або прямокутної форми (це запобігає втраті паперу під час виробництва);
- Сертифіковані розсипні сорти кави та чаю [Fairtrade](#), [Rainforest Alliance](#), [UTZ](#), [Smithsonian Bird Friendly](#);

- Молоко рослинного походження;
- Мило в бруську або рідке мило, яке доливається;
- Екологічно чисті засоби для миття: очищена сода, оцет, спирт, лимонна кислота, губки, які можна компостувати, наприклад, з люфи;

- Екологічно чисті наповнювачі для посилок, такі як скропак.

ДОБРА ПРАКТИКА - Товариство Творчих Ініціатив „є”

В офісі Товариства Творчих Ініціатив „є” оцет використовується для очищення чайника від накипу. Достатньо залити в чайник воду й оцет у співвідношенні 1:1, закип'ятити й залишити десь на одну годину, після чого промити чайник.

Організація роботи офісу

Від того, як влаштований і організований офіс, може залежати успіх впроваджуваних проєкологічних змін. Нижче наведено деякі приклади та пропозиції.

Сортування сміття

Якщо ємності для сортування сміття розташовані занадто далеко від робочих місць, це може призвести до того, що всі відходи викидатимуться в контейнер для змішаних відходів, який часто розташований під столом. Крім оптимального розташування сміттєвих ємностей, необхідно подбати про їхнє відповідне маркування та поширення інформації про їхню наявність і розташування в офісі. Слід розмістити поруч зі сміттєвими ємностями інструкції про те, як правильно розділяти різні відходи.

ДОБРА ПРАКТИКА - Центр Громадянської Освіти

Так виглядають рекомендації щодо сортування відходів, розміщені на контейнерах в офісах Центру Громадянської Освіти. Зверніть увагу, що залежно від населеного пункту правила сортування можуть відрізнятися для окремих видів відходів

Інвентаризація та база офісного приладдя

Для скорочення надлишкових закупівель канцелярських товарів необхідно проводити інвентаризацію та надавати її результати в постійно оновлюваному файлі. Також варто додати інформацію про місцезнаходження відповідних ресурсів. У випадку з обладнанням, що рідко використовується, ми можемо виділити місце для розміщення матеріальної бази для цілої кімнати, поверху або навіть робочого місця.

Матеріали багаторазового використання

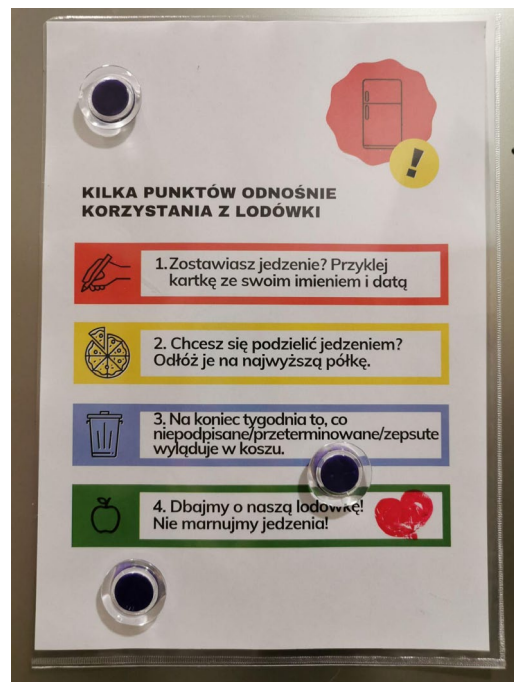
Якщо наша мета - заохочувати співробітників і співробітниць до повторного використання різних матеріалів, то варто створити для них відповідний простір. Корисно мати спеціальну шухляду для односторонніх надрукованих аркушів, які можна використовувати як чернетки або для повторного друку, а також місце для зберігання картонних коробок, конвертів, наповнювачів або подрібненого паперу (для використання подрібненого паперу у якості наповнювача посилок шредер повинен мати клас не нижче P4).

ДОБРА ПРАКТИКА - Товариство Творчих Ініціатив „ę”

Товариство користується послугами компанії, що займається знищенням документів. Отримані відходи компанія передає на паперове виробництво, де їх використовують для виготовлення туалетного паперу.

ДОБРА ПРАКТИКА - Школа Освіти PAFW i UW

Важливо не тільки те, що ми їмо, а й те, скільки ми їмо, а точніше, скільки їжі ми переводимо даремно. Наші холодильники, зокрема й на роботі, часто забиті продуктами вщерть. Часто, перш ніж з'їсти те, що вже є, ми робимо чергову покупку. Буває, що ми приносимо на роботу занадто багато їжі, наступного дня не хочеться їсти те ж саме, їдемо у відпустку, а їжа залишається... Саме тому одна полиця в офісному холодильнику Школи освіти була виділена для фудшерінгу. Завдяки цьому менше продуктів потрапляє у відро для сміття, а продукти з цієї полиці вже виручили багатьох голодних людей. Те, що залишається від замовленого для тренінгу харчування, також потрапляє на цю полицю.

Фот. Школа Освіти PAFW i UW

Внутрішньоорганізаційна робоча група з екології

Є велика ймовірність того, що серед тих, хто працює у вашій організації, вже є люди, які реалізують „зелені” ініціативи в офісі. Варто використати цей потенціал і створити робочу групу з екології із зацікавлених осіб. Вона, володіючи інформацією про реальний стан справ у Вашій організації, найкраще знає, з якими проблемами ви стикаєтеся і які рішення будуть оптимальними в цій конкретній ситуації.

Будівля і місце розташування

У цьому розділі ми зупинимося на двох аспектах. Перший із них - це поїздка на роботу. З одного боку, це індивідуальне рішення для кожної працюючої людини. Однак ми можемо вплинути на співробітників і співробітниць, щоб вони обирали більш екологічні види транспорту - найпростіше, подаючи їм приклад. Однак існують й інші практичні рішення, які можуть істотно поліпшити якість поїздок на роботу без автомобіля. Друга тема - питання експлуатації будівель, спрямовані на зниження споживання води та енергії. Запаси прісної води у світі неухильно скорочуються - вона витрачається швидше, ніж встигає оновлюватися. З іншого боку, виробництво енергії - це сектор, що посідає перше місце за викидами парникових газів. Крім того, на частку вугільних електростанцій Польщі припадає до **70% споживання води в країні та 85% виробництва електроенергії**, тому нам тим паче важливо знайти способи економії енергії, що використовується в будівлі.

Транспорт

На частку легкових автомобілів припадає найбільший обсяг викидів вуглекислого газу від транспорту в Європі (**60,7 % викидів**) - більше, ніж на частку вантажних автомобілів і літаків разом узятих. Їхнє широке поширення в містах ускладнює пошук місця для паркування (збільшуючи викиди парникових газів під час його пошуку) та іноді є причиною того, що дедалі більше зелених насаджень відводять під паркування. Крім того, під час поїздок на роботу часто в автомобілі зайнято тільки одне місце. Це може стати першим кроком до змін - якщо ви добираєтеся до офісу машиною, візьміть із собою когось іще. Карпулінг (тобто спільний доїзд на автомобілі) може бути спрощений в організації шляхом створення тематичного внутрішнього документа, розсилки електронною поштою або чату. Однак набагато екологічнішим рішенням буде використання громадського транспорту. Інший варіант - велосипед, самокат або ролики, які корисні для здоров'я і не містять шкідливих викидів. Наявність велосипедної стійки та місця, де можна переодягнутися й освіжитися, може стати стимулом для вибору такого способу пересування. Для деяких населених пунктів можна також запросити міську велосипедну станцію.

Будівля

Хоча зміни в будівлі вимагають фінансових витрат, порівняно з іншими областями, вони можуть принести найбільшу користь у зниженні вуглецевого і водного сліду організації. На кожному робочому місці виникатимуть свої складнощі. Варто проаналізувати герметичність будівлі та системи водопостачання (і постійно їх ремонтувати), перевірити наявність екологічно чистих рішень, таких як:

- світлодіодні лампи,
- датчики руху,
- аератори,
- двосторонні флешери,
- посудомийні машини,
- термостати,
- екрани для радіаторів.

Публікація та підготовка матеріалів

Створюючи матеріали та публікації, ми не хочемо сприяти подальшому утворенню відходів. У зв'язку з цим, перш за все, необхідно поставити собі питання, чи справді нам потрібен цей продукт і чи немає іншого способу досягнення поставлених цілей (наприклад, видання тільки в електронному вигляді). Однак якщо ви все ж таки вирішили створити публікацію/матеріал, необхідно продумати, яка його кількість буде доречною, і про всяк випадок мати уявлення про те, як його утилізувати. Також необхідно обирати екологічні матеріали, тобто ті, що перероблені або підлягають вторинній переробці. У випадку з папером слід звертати увагу на те, щоб він був нелінійованим, невібіленим і виробленим в екологічно чистих лісництвах. Варто подбати і про якість нашого продукту, щоб він прослужив якомога довше. На це також впливає можливість багаторазового використання або універсальність. Ще один варіант - обрати місцевого постачальника послуг, наприклад, районну друкарню.

Контрольний список для публікації/створення матеріалів

Продумування кількості/обсягу	
Вибір екологічних, якісних матеріалів	
Універсальний проект/проект багаторазового використання	
Проект, за якого утворюється якомога менше відходів	
Проект, що використовує якомога менше ресурсів	
Місцевий постачальник послуг	
Концепція подальшої утилізації	

ДОБРА ПРАКТИКА - Центр Громадянської Освіти

Після закінчення 2020/21 навчального року Центр Громадянської Освіти хотів подякувати викладачам за співпрацю. У зв'язку з цим було підготовлено план-графік для викладацького складу. Щоб зробити його універсальним і придатним для використання в наступні роки, у ньому не вказуються дати. Замість цього є місце для внесення місяця і розкиду днів тижня. Ще одним універсальним матеріалом, створюваним в організації, є візитна картка. Тут є місце для внесення інформації про себе, а також логотип Центру Громадянської Освіти та контактні дані.

7

Організація подорожей і заходів

Контрольний список для організації ділової поїздки або заходу

Транспорт

Мінімізація „вуглецевого сліду” транспорту
(громадський транспорт > автомобіль > літак)²

Компенсація поїздок
(компенсація викидів вуглецю, спричинених поїздками)

Місцеві постачальники матеріалів/послуг

Розміщення

Розміщення в безпосередній близькості від місця проведення заходу

Вибір екологічних готелів ([Green Key](#) або [Ecolabel](#)),
що впроваджують „зелені” рішення

Харчування

Продумана кількість їжі

Ідеї використання надлишків продуктів харчування (наприклад, власні контейнери, пожертвування у фудшерінг, оголошення в групах з обміну продуктами харчування, [укладання договору пожертвування](#)).

Екологічне харчування
(місцеве, з обмеженою кількістю інгредієнтів тваринного походження)

Багаторазовий або компостуємий посуд

Вода з-під крану

Обладнання

Забезпечення ємностями для сортування

Інформація для гостей про необхідне обладнання
(наприклад, власна ручка, стрічка для бейджа, кружка)

Використання наявних ресурсів організації та скорочення закупівель

²Стимулом до вибору екологічно чистих видів транспорту може стати зниження компенсації витрат на проїзд, наприклад, на внутрішніх рейсах.

ДОБРА ПРАКТИКА - Академія Розвитку Філантропії в Польщі

Академія Розвитку Філантропії в Польщі організовує заходи для своїх грантоотримувачів, які розкидані по всій Польщі. У зв'язку з цим вони закликають їх до спільних поїздок, розіславши учасникам таке повідомлення:

„Якщо ви плануєте пересуватися автомобілем, ми рекомендуємо, щоб у кожній машині їхало якомога більше учасників зустрічі (щонайменше двоє людей). За можливості ми рекомендуємо вам зв'язатися з найближчою організацією (наприклад, із сусіднім ODL), з якою ви контактуватимете, і взяти з собою на зустріч людей із цієї організації.

Ми також рекомендуємо вам організувати свою подорож таким чином, щоб дістатися до великого міста автомобілем, а звідти автобусом або поїздом до Варшави. Ми покриваємо витрати на такі комбіновані поїздки”.

ДОБРА ПРАКТИКА - Центр Громадянської Освіти

У Центрі Громадянської Освіти на тренінгах часто пропонується харчування без м'яса. Нижче наведено повідомлення, яке розсилається кваліфікованим учасникам та учасницям певного тренінгу.

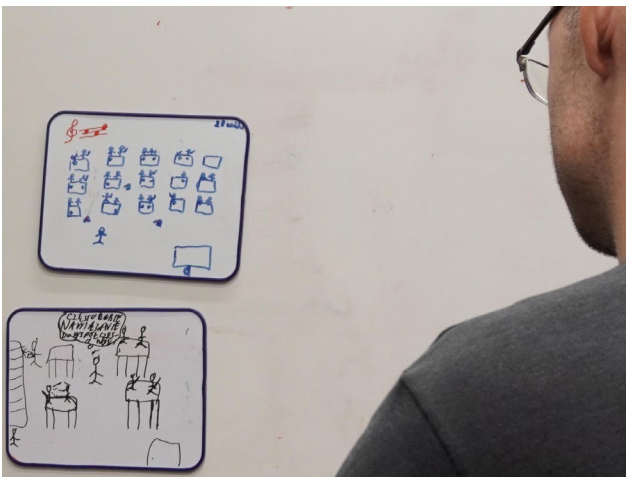
„Відповідно до принципу екологічності та відповідального споживання ми пропонуємо вегетаріанське харчування під час тренінгу. Це дасть змогу зробити нашу зустріч більш екологічно нейтральною. Якщо з якихось причин це не влаштовує Вас, будь ласка, повідомте нам про це, щоб ми могли запропонувати альтернативне харчування. Відсутність повідомлення ми розглядаємо як згоду. Навіщо ця пропозиція? Виробництво м'яса споживає величезні енергетичні та водні ресурси, різко збільшуючи кліматичний слід (тобто кількість вуглекислого газу, що викидається в атмосферу), одночасно сприяючи посиленню парникового ефекту. Виробництво 1 кг яловичини потребує використання 40 000 літрів води та еквівалентно викиду в атмосферу 36,4 кг CO₂ (еквівалентно 20 дням безперервного освітлення 100-ватною лампочкою або 2 годинам безперервного водіння автомобіля). Раціон, що містить середню кількість м'яса, пов'язаний з удвічі більшим кліматичним слідом, ніж вегетаріанський раціон. Виробництво м'яса також пов'язане з вирубкою лісів і забрудненням ґрунтових вод. Ми хочемо спонукати до зміни звичок у харчуванні, презентуючи вегетаріанську дієту як смачну, різноманітну і водночас більш здорову альтернативу традиційному способу харчування”.

ДОБРА ПРАКТИКА - Школа Освіти PAFW i UW

Багато організацій стикаються з проблемою скорочення кількості відходів, що утворюються під час проведення семінарів, щоб це не знижувало якості та привабливості проведених заходів. Нижче наводиться звіт однієї зі співробітниць Школи Освіти PAFWi UW, у якому описуються рішення, використовані навчальним закладом:

„Проведення семінарів зазвичай пов'язане з великою витратою канцелярського приладдя, особливо паперу. Під час роботи в групах використовуються фліпчарти, аркуші паперу формату А4, стікери... Доброю практикою є використання аркушів паперу з двох сторін, ми завжди просимо учасників тренінгів робити це. Однак підійдуть і старі добрі дошки, що стираються (так-так, шкільні), на яких групи можуть записувати результати своєї роботи. Дошки можуть бути замінені електростатичними плівками або фліпчартами. Вони зручні в транспортуванні, не потребують спеціальної підставки (достатньо приклеїти їх до стіни, і вони прилипнуть до неї самі), їх можна використовувати в невеликих приміщеннях і, найголовніше, вони багаторазові. Після тренінгу/зустрічі плівку можна стерти і залишити „білий аркуш” для майбутніх учасників та учасниць. Студенти та викладачі Школи освіти PAFW i UW із задоволенням використовують плівку та дошки на своїх заняттях.

Невеликі пластикові дощечки також стануть у пригоді для групової роботи. Дощечки виконують функцію дошки сухого стирання, на них можна писати маркерами. Ми використовуємо їх замість стікерів у своїх заняттях. Вони добре підходять як для індивідуальної, так і для групової роботи. Магніти на зворотному боці дощечок дають змогу прикріпити їх до великої дошки або стіни, пофарбованої магнітною фарбою. Таким чином, як і у випадку зі стікерами, після закінчення індивідуальної роботи учні можуть поділитися своїми відповідями з групою. Після закінчення роботи учасники та учасниці очищають свої дощечки і залишають їх у кімнаті для наступних груп”.

Фот. Школа Освіти PAFW i UW

ДОБРА ПРАКТИКА - Фонд Сендзимира

Учасникам заходу, організованого Фондом Сендзимира, знадобилися блокноти. Організатори заходу вирішили відмовитися від замовлення блокнотів і використати вже наявні ресурси, виконавши тим самим останній пункт наведеного вище контрольного списку. На захід було принесено непотрібні зошити та блокноти з домашніх запасів співробітників і зошити, які залишилися після вже виконаних проєктів. Одним з елементів заходу стало декорування зошитів, що супроводжувалося поясненням того, чому вони були роздобуті саме таким чином. Ця ініціатива була позитивно сприйнята учасниками та учасницями заходу.

Співпраця

Співпраця з різними установами є доцільною не лише під час реалізації наших проєктів, а й під час проведення екологічних заходів. Виступаючи з такою ініціативою, ми можемо здобути цінних партнерів на майбутнє і водночас подбати про довкілля. Для того щоб визначитися з характером дій, необхідно спочатку провести аналіз своєї установи та місцевого населення. Це допоможе виявити потреби та можливості для співпраці.

Спільне використання

Іноді в нас у розпорядженні є обладнання, яке не використовується щодня. Це можуть бути складні стільці, мультимедійне обладнання, машинка для значків, свердло або навіть окреме приміщення. Ми можемо ділитися ресурсами один одного з тими конкретними організаціями, з якими встановлюємо співпрацю. Інший варіант - розмістити на своєму сайті інформацію про можливість надання своїх ресурсів іншим організаціям, компаніям, установам. Можливо, вже існує місцева пошукова система за такими послугами (наприклад, [Культурний кооператив](#)), де можна розмістити подібне оголошення і скористатися наявними пропозиціями.

Повторне використання

Те, що для одних є відходами, для інших може бути цінним ресурсом. Кілька прикладів уже обговорювалися в попередніх розділах: їжа після нашого заходу може бути відправлена потрібним, папір зі шредера буде використано десь в іншому місці для наповнення посилок. Іншим типовим видом відходів є аркуші паперу з одностороннім друком, які ідеально підходять для дитячої художньої творчості в дитячому садку. Один із найпростіших способів знайти охочих скористатися нашими „відходами” - це внутрішня реклама. На допомогу можуть прийти і соціальні мережі. Варто придивитися до своїх сусідів і сусідок - можливо, в районі є установа, до якої ми можемо звернутися напряму.

ДОБРА ПРАКТИКА - Товариство Творчих Ініціатив „є”

Товариство Творчих Ініціатив „є” використовує групи на Facebook (такі як: [Варшава віддам безкоштовно/поміняю](#); [Віддам безкоштовно П'ясечно та околиці](#); [Сміттєвоз віддам / шукаю Урсус і Влохи](#)), щоб пожертвувати невикористовувані в офісі предмети та обміняти їх на великі упаковки кави або рослини. Завдяки такому рішенню речі отримують нове життя, а офіс отримує цінні ресурси для себе. У багатьох містах Польщі є свої так звані „групи сміттєвозів”, їх варто пошукати на Facebook або подивитися на карті офіційних груп ініціативи „Увага, їде сміттєвоз”.

Бібліографія:

Aerisfuturo.pl. (б.д.). Фонд Aerisfuturo. Завантажено з: <https://aerisfuturo.pl/>.

Blauer-engel.de (b. d.). Блакитний янгол. Завантажено з: <https://www.blauer-engel.de/en>.

Bryson, T. (2019). *Настільні комп'ютери*. Етичний споживач. Завантажено з: <https://www.ethicalconsumer.org/technology/shopping-guide/desktop-computers>.

Bryson, T. (2020). *Відеоконференції*. Етичний споживач. Завантажено з: <https://www.ethicalconsumer.org/technology/shopping-guide/video-conferencing>.

Carlile, C. (2019). *Купівля вживаної техніки*. Етичний споживач. Завантажено з: <https://www.ethicalconsumer.org/technology/buying-second-hand-tech>.

Контрольний список аудиту для шкіл. (2021). WWF. Завантажено з: <https://www.wwf.pl/sites/default/files/inline-files/Checklista%20do%20audytu%20dla%20szk%C3%B3w%20PROGRAM%20PANDA.pdf>.

Cleanfox.io (б. д.). Завантажено з: <https://www.cleanfox.io/>.

Ec-europa.eu (b. d.). *Навколишнє середовище*. Завантажено з: https://environment.ec.europa.eu/topics/circular-economy/eu-ecolabel-home/about-eu-ecolabel_en.

Elektroniczneodpady.pl (б. д.). ЕлектроЕко. Завантажено з: <https://elektroniczne-odpady.pl/index.php>.

Факти та цифри про викиди CO2 автомобілями (інфографіка). (2019). Європейський Парламент. Завантажено з: <https://www.europarl.europa.eu/news/pl/headlines/society/20190313STO31218/emisje-co2-z-samochodow-fakty-i-liczby-infografika>.

Fairtrade.org.pl (б. д.). Fairtrade Польща. Завантажено з: <https://www.fairtrade.org.pl/>.

Fernando, D. (2020). *Одна проста дія, щоб зменшити споживання енергії чайниками*. Завантажено з: <https://ecoarcade.co.uk/one-simple-action-to-cut-energy-usage-from-kettles/>.

Зелені рекомендації для кандидатів і грантоотримувачів. (2021). Вишеградський Фонд. Братислава Завантажено з: <https://s3.eu-central-1.amazonaws.com/uploads.mangoweb.org/shared-prod/visegradfund.org/uploads/2021/05/Green-Recommendation-for-Applicants-and-Grantees.pdf>.

Проекти Зеленого Ключа (б.д.). Зелений Ключ. Завантажено з: <https://www.greenkey.global/green-key-sites>.

Greenwood, T. (2021). *Озеленення Інтернету: Як ми можемо створити безвуглецеві веб-сайти*. Блог Kinsta. Завантажено з: <https://kinsta.com/blog/zero-carbon-websites/>.

Нагодувати нужденних після проведення заходу. (2016). Блогерка заходів. Завантажено з: https://eventowablogerka.pl/nakarm_potrzebujacych_po_evencie/.

Жертвуйте вживане обладнання... (б. д.). Товариство піклування про сліпих, Ласки. Завантажено з: <https://www.laski.edu.pl/pl/node/547>.

Peffc.pl (б. д.). Загальноєвропейська система лісової сертифікації. Завантажено з: <https://www.peffc.pl/o-peffc/peffc-polska>.

Pl.fsc.org (б. д.). Forest Stewardship Council. Завантажено з: <https://pl.fsc.org/pl-pl>.

Пожертвуй непотрібне електронне обладнання. (б.д.). Фонд Культура 2000 Завантажено з: http://www.old.kultura2000.pl/pl.podaruj_sprzet.html.

Posadzimy.pl. (б.д.) Завантажено з: <https://posadzimy.pl/>.

Powel, B. (2021). *Скорочення викидів вуглекислого газу в Інтернеті*. Журнал Smashing. Завантажено з: <https://www.smashingmagazine.com/2021/09/reducing-carbon-emissions-on-web/>.

Путівник. *Культура для клімату*. (2021). *Культура для клімату*. Завантажено з: https://www.kulturadlaklimatu.pl/wp-content/uploads/2021/04/PRZEWODNIK_Kultura_dla_Klimatu.pdf.

Rainforest-alliance.org (б.д.). Rainforest Alliance. Завантажено з: <https://www.rainforest-alliance.org/>.

RE Paczka. Inpost i фонд Reclaim the Environment об'єдналися в боротьбі за повну відсутність відходів. (б.д.) Фонд „Відновимо довкілля”. Завантажено з: <https://odzyskajsrodowisko.pl/re-paczka-inpost-oraz-fundacja-odzyskaj-srodowisko-razem-na-rzecz-zero-waste/>.

Студентське самоврядування заради клімату. Відповідь на глобальний кліматичний виклик починається в школі. (2020). Фонд Civis Polonus. Завантажено з: http://mlodziobywatele.pl/wp-content/uploads/2020/12/Odpowiedz_na_globalne_wyzwania_JAK_PRZEPROWADZIC_AUDYTY.pdf.

Проста зміна шрифтів може заощадити державі мільйони. Active Technologies. Завантажено з: <http://www.active-technologies.com/content/simply-changing-fonts-could-save-government-millions>.

Аудит шкільного клімату 2020. (2020). Фонд Civis Polonus. Завантажено з: http://mlodziobywatele.pl/wp-content/uploads/2020/12/Odpowiedz_na_globalne_wyzwania_NARZEDZIE_DO_AUDYTOW.pdf.

Tcocertified.com. (б.д.) *Product Finder*. Завантажено з: <https://tcocertified.com/product-finder/>.

TCO Certified – як екологічне маркування, але набагато більше. TCO Certified. Завантажено з: <https://tcocertified.com/pl/tco-certified/>.

Каталог екомаркування ЄС для туристичних об'єктів розміщення (б.д.) Європейська Комісія. Завантажено з: <http://ec.europa.eu/ecat/hotels/en/list>.

Звіт про глобальні інтернет-феномени. Жовтень 2018 р. (2018). Сандвін. Завантажено з: <https://www.sandvine.com/hubfs/downloads/phenomena/2018-phenomena-report.pdf>.

The Great Suspender. (б.д.) Добрі програми. Завантажено з: <https://www.dobreprogramy.pl/the-great-suspender-program-windows.6628536477480577>.

Закон від 11 вересня 2015 р. „Про відходи електричного та електронного обладнання” (2015 р.). Завантажено з: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20150001688/U/D20151688Lj.pdf>.

Сертифікація UTZ (нині входить до складу Rainforest Alliance). (б.д.) Rainforest Alliance. Завантажено з: <https://www.rainforest-alliance.org/utz/>.

Uwolnijzlomka.org (б.д.). Позбудься мотлоху. Завантажено з: <https://uwolnijzlomka.org/>.

Б/в електронне обладнання - збір. (б.д.) Інститут активізації регіонів. Завантажено з: <https://iar.org.pl/?p=1861>.

Веб-сайт „Вуглецевий калькулятор”. (б.д.) Завантажено з: <https://www.websitecarbon.com/>.

Що таке кава, дружня до птахів? (б.д.) Смітсонівський національний зоопарк та Інститут біології охорони природи. Завантажено з: <https://nationalzoo.si.edu/migratory-birds/bird-friendly/>.

Великий стрибок у воду. Як вугільна промисловість посилює глобальну водну кризу. (2016). Грінпіс. Завантажено з: https://www.greenpeace.org/static/planet4-poland-stateless/2019/06/c50dde07-c50dde07-raportwielkiskoknawode_final_na_www.pdf.

Що таке Екозія? (б.д.) Екозія. Завантажено з: <https://info.ecosia.org/what>.

Зелене робоче місце, або як зробити свій офіс екологічно fair. Практичний посібник. (2020). Фонд „Купуй відповідально”. Краків. Завантажено з: https://www.ekonsument.pl/materialy/publ_682-praktyczny_poradnik_zielone_miejsce_pracy_czyli_jak_urzadzic_biuro_eko_i_fair.pdf.

Доступ до матеріалів в Інтернеті: листопад 2022 р.

„Кодекс доброї практики для клімату та довкілля” був розроблений у рамках освітньої стратегії екологічних дій, що фінансується Польсько-Американським Фондом Свободи. Проєкт реалізується Центром Громадянської Освіти в рамках програми „Школа, що навчається”.

Польсько-Американський Фонд Свободи

ЦЕНТР
ГРОМАДЯНСЬКОЇ
ОСВІТИ

ШКОЛА,
ЩО НАВЧАЄТЬСЯ

Автор:

Малгожата Пишяк

Редагування та коректура:

Вероніка Жежутка-Врублевська, Юстина Йігітлер

Консультації щодо суті питання:

Ельжбета Кравчик, Каміль Слівовський, Магдалена Пекунко, Агнешка Бжезіньска, Павел Зань, Емілія Дмоховська, Агнешка Мазур, Анна Войтих, Мачей Макульські, Марія Вісницька, Марта Вонсовська, Александра Вейна, Єва Собесак, Ельжбета Дидак, Барбара Яняк, Юлія Засацька

Перекладено на українську мову:

Юрій Куліш

Графічний дизайн і верстка:

Магдалена Кшивковська-Колодзейська

Видавництво:

Центр Громадянської Освіти
Centrum Edukacji Obywatelskiej
вул. Ноаковського 10, 00-666, Варшава
www.ceo.org.pl

Видання II, Варшава 2023

ISBN: 9788367226455

ISBN 978-83-67226-45-5

9 788367 226455

„Кодекс добрих практики для клімату та довкілля” доступний за ліцензією Creative Commons Авторське право: Некомерційне використання 4.0 Міжнародне. Певні права належать Фонду Центр Громадянської Освіти. Матеріал було створено в рамках програми „Школа, що навчається”, що реалізується Фондом Центр Громадянської Освіти за фінансової підтримки Польсько-Американського Фонду Свободи. Будь-яке використання матеріалів дозволяється за умови збереження інформації про використання ліцензії, права, що належать, та програму „Школа, що навчається”. Зі змістом ліцензії можна ознайомитися на сайті: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/legalcode.pl>